

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24.01.2019, sp. zn. 26 Cdo 3975/2017, ECLI:CZ:NS:2019:26.CDO.3975.2017.1

Číslo: 110/2019

Právní věta: Manžel, jemuž svědčí výhradní právo umožňující v domě nebo bytě bydlet, se nemůže zprostit ochrany bydlení druhého manžela (§ 747 odst. 1 o. z.) opuštěním rodinné domácnosti. Tímto jednostranným jednáním nezanikne právo bydlení druhého manžela vzniklé podle § 744 o. z., třebaže dům nebo byt přestanou být v důsledku zániku rodinné domácnosti obydlím manželů.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 24.01.2019

Spisová značka: 26 Cdo 3975/2017

Číslo rozhodnutí: 110

Číslo sešitu: 9

Typ rozhodnutí: Usnesení

Hesla: Byt, Manželství, Rodinná domácnost (o. z.)

Předpisy: § 743 o. z.

§ 744 o. z.

§ 747 odst. 1 o. z.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

I. Dosavadní průběh řízení

1. Žalobou podanou dne 29. 11. 2016 se žalobce domáhal, aby žalované byla uložena povinnost vyklidit pozemek st. p. č. XY, jehož součástí je stavba č. p. XY (rodinný dům), a pozemek p. č. XY, vše v k. ú. XY (dále jen „předmětné nemovitosti“, „nemovitosti“, příp. „dům“). Žalobu odůvodnil zejména tím, že účastníci jsou manželé, předmětné nemovitosti jsou v jeho výlučném vlastnictví, dům však užívá žalovaná spolu se dvěma nezletilými dětmi účastníků, za užívání mu nic nehradí, on sám v domě nebydlí. Žalovaná je přitom vlastnící mnoha dalších bytů.

2. Okresní soud v Rokycanech (soud prvního stupně) rozsudkem ze dne 15. 2. 2017, č. j. 5 C 183/2016-27, žalobu zamítl (výrok I.) a rozhodl o nákladech řízení (výrok II.). Uzavřel, že žalované svědčí ve smyslu § 744 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále jen „o. z.“), právo bydlení v předmětné nemovitosti.

3. K odvolání žalobce Krajský soud v Plzni (soud odvolací) usnesením ze dne 20. 4. 2017, č. j. 13 Co 100/2017-40, rozsudek soudu prvního stupně zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení. Ztotožnil se s jeho názorem, že žalované vzniklo ve smyslu § 744 o. z. právo bydlení v rodinném domě ve vlastnictví

žalobce, avšak poukázal na to, že k zániku práva bydlení dojde mimo jiné v případě, když zanikne rodinná domácnost, k čemuž může dojít též jednostranným jednáním jednoho z manželů, tj. opuštěním společné domácnosti, tedy nikoli až rozvodem manželství. V takovém případě je třeba aplikovat s použitím § 10 odst. 1 o. z. analogicky ustanovení § 769 ve spojení s § 767 odst. 2 o. z., což soud prvního stupně neučinil.

II.

Dovolání a vyjádření k němu

4. Proti usnesení odvolacího soudu podala žalovaná včasné dovolání, jehož přípustnost opřela o ustanovení § 237 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu .- dále též jen „o. s. ř.“ s tím, že otázka zániku práva bydlení nebyla dosud vyřešena, a uplatnila dovolací důvod podle § 241a odst. 1 o. s. ř. Dovolatelka je přesvědčena, že odvolací soud vyložil ustanovení § 744 o. z. v rozporu s účelem manželství, jeho názor o zániku práva bydlení je tak nesprávný a odporuje i ustanovení § 691 odst. 2 o. z. Nesouhlasí ani s možností aplikace ustanovení § 767 odst. 2 a § 769 o. z., která upravují vztahy po zániku manželství. Dále se domnívá, že je jednání žalobce v rozporu s dobrými mravy. Navrhla, aby Nejvyšší soud rozhodnutí odvolacího soudu změnil tak, že se rozsudek soudu prvního stupně potvrzuje.

III.

Přípustnost dovolání

5. Nejvyšší soud jako soud dovolací dovolání projednal a rozhodl o něm podle zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění účinném od 1. 1. 2014 do 29. 9. 2017 (srov. čl. II, bod 2. zákona č. 296/2017 Sb.). Přitom shledal, že dovolání bylo podáno včas, subjektem k tomu oprávněným – účastnicí řízení (§ 240 odst. 1 o. s. ř.), za splnění podmínky advokátního zastoupení dovolatelky (§ 241 odst. 1 a 4 o. s. ř.) a je přípustné podle § 237 o. s. ř., neboť směřuje proti rozhodnutí, které závisí na vyřešení otázky (zda je trvání práva bydlení vázáno na manželství a končí až jeho rozvodem nebo již zánikem rodinné domácnosti), která dovolacím soudem dosud nebyla řešena.

IV.

Důvodnost dovolání

6. Podle § 242 odst. 1 a 3 o. s. ř. dovolací soud přezkoumá rozhodnutí odvolacího soudu v rozsahu, ve kterém byl jeho výrok napaden. Rozhodnutí odvolacího soudu lze přezkoumat jen z důvodu vymezeného v dovolání. Je-li dovolání přípustné, dovolací soud přihlédně též k vadám uvedeným v § 229 odst. 1, § 229 odst. 2 písm. a/ a b/ a § 229 odst. 3 o. s. ř., jakož i k jiným vadám řízení, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. Existence uvedených vad namítána nebyla a tyto vady nevyplynuly ani z obsahu spisu.

7. Prostřednictvím dovolacího důvodu podle § 241a odst. 1 o. s. ř. lze odvolacímu soudu vytknout, že jeho rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Právní posouzení věci je nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

8. Podle § 3028 odst. 1, 2 o. z. tímto zákonem se řídí práva a povinnosti vzniklé ode dne nabytí jeho účinnosti. Není-li dále stanoveno jinak, řídí se ustanoveními tohoto zákona i právní poměry týkající se práv osobních, rodinných a věcných; jejich vznik, jakož i práva a povinnosti z nich vzniklé přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona se však posuzují podle dosavadních právních předpisů. Protože v dané věci jde o práva rodinná, je třeba ji posoudit podle o. z.

9. Z hlediska skutkového bylo v řízení zatím zjištěno, že žalobce je výlučným vlastníkem předmětných nemovitostí, které nabyt před uzavřením manželství se žalovanou, k němuž došlo dne 6. 10. 2012. Dům užívá žalovaná spolu se dvěma nezletilými dětmi účastníků, žalobce se z něj v roce 2015 odstěhoval. Žalovaná je vlastníkem nemovitostí zapsaných na LV č. XY pro katastrální území XY a na LV č. XY pro katastrální území XY u Katastrálního úřadu pro Plzeňský kraj.

10. Se zřetelem k právnímu posouzení věci odvolacím soudem a k vymezení uplatněného dovolacího důvodu (§ 241a odst. 3 o. s. ř.) půjde v dovolacím řízení o posouzení správnosti právního názoru, že k zániku „práva bydlení“ (jež právní teorie, soudní praxe i současná právní úprava obsažená v o. z. používá k označení odvozeného právního důvodu bydlení – srov. např. ustanovení § 744, § 767, § 768 odst. 2, § 769 či § 770 o. z.) dojde za trvání manželství v případě, kdy zanikne rodinná domácnost manželů jednostranným jednáním jednoho z nich, a to jejím opuštěním.

11. Podle § 743 odst. 1 o. z. manželé mají obydlí tam, kde mají rodinnou domácnost.

Podle § 743 odst. 3 o. z. se manželé mohou dohodnout, že budou bydlet trvale odděleně. Dohoda manželů o odděleném bydlení má stejné právní účinky jako opuštění rodinné domácnosti s úmyslem žít trvale jinde.

Podle § 744 o. z. je-li obydlím manželů dům nebo byt, k němuž má jeden z manželů výhradní právo umožňující v domě nebo bytě bydlet, a je-li to jiné právo než závazkové, vznikne uzavřením manželství druhému manželu právo bydlení. Vznikne-li jednomu z manželů takové výhradní právo za trvání manželství, vznikne tím druhému z manželů právo bydlení.

Podle § 747 odst. 1 o. z. má-li alespoň jeden z manželů právo nakládat domem nebo bytem, ve kterém se nachází rodinná domácnost manželů nebo rodiny, a tohoto domu nebo bytu je k bydlení manželů nebo rodiny nezbytně třeba, musí se zdržet všeho a předejít všemu, co může bydlení znemožnit nebo ohrozit. Manžel zejména nesmí bez souhlasu druhého manžela takový dům nebo byt zcizit nebo k domu, jeho části nebo k celému bytu zřídit právo, jehož výkon je neslučitelný s bydlením manželů nebo rodiny, ledaže zajistí manželovi nebo rodině po všech stránkách obdobné bydlení s bydlením dosavadním.

12. Právní úprava obsahuje v § 743 a násl. o. z. relativně podrobná pravidla pro bydlení manželů, a to na rozdíl od úpravy dosavadní, účinné do 31. 12. 2013 (zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník – dále jen „obč. zák.“), která úpravu společného bydlení řešila pouze v souvislosti s nájmem bytu (institutem společného nájmu bytu manžely). Právo bydlení manžela v bytě nebo v domě, k němuž měl druhý z manželů výhradní právo umožňující v něm bydlet (o něž jde v dané věci), výslovně upraveno nebylo a dovozovalo se judikatorně. Soudní praxe (srov. stanovisko Nejvyššího soudu SR ze dne 15. 6. 1977, sp. zn. [Cpj 11/77](#), uveřejněné pod č. 14/1978 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek) tak dovodila, že manžel, který užívá za trvání manželství byt v domě patřícím druhému z nich, odvozuje své právo v tomto bytě bydlet od existujícího rodinněprávního vztahu manželů. Na tomto základě má manžel – nevládník právo bydlet se svým manželem v bytě nacházejícím se v domě ve vlastnictví druhého manžela a druhý manžel (vlastník) má povinnost mu toto bydlení (užívání bytu) umožnit. Rozvodem manželství uvedený právní důvod bydlení manžela – nevládníka zaniká, a manžel vlastník domu se může úspěšně domáhat jeho vyklizení podle § 126 odst. 1 obč. zák. K uvedenému právnímu názoru se přihlásil Nejvyšší soud i v dalších svých rozsudcích, např. ze dne 8. 1. 2000, sp. zn. [26 Cdo 839/2000](#), ze dne 1. 10. 2004, sp. zn. [26 Cdo 1547/2003](#), nebo ze dne 12. 10. 2011, sp. zn. [26 Cdo 1290/2010](#).

13. Z výše uvedených rozhodnutí rovněž vyplývá, že rozvedený manžel, který i po zániku manželství rozvodem zůstal bydlet v domě (bytě) ve vlastnictví druhého z manželů, nebyl zásadně povinen vyklidit byt bez zajištění bytové náhrady. Jeho právní postavení – při zániku jeho právního důvodu

bydlení – se posuzovalo analogicky (§ 853 obč. zák.) podle § 713 odst. 1 obč. zák., upravujícího nárok na bytovou náhradu rozvedeného manžela, jehož právní důvod užívání bytu byl – stejně jako v případě manžela užívajícího byt v domě ve vlastnictví druhého z manželů – za trvání manželství odvozen od existence manželství a jemuž rozvodem tento právní důvod bydlení zanikl. Druh (kvalita) bytové náhrady se odvozoval rovněž analogicky z § 712 odst. 3 věty druhé obč. zák.

14. Z citovaných rozhodnutí tedy plyne, že odvozené právo bydlení zanikalo až rozvodem manželství, neboť se odvíjelo od trvání manželství a z něho vyplývajících rodinných vztahů. Proto se za trvání manželství jeden z manželů jako vlastník domu nebo bytu nemohl úspěšně domoci jeho vyklizení druhým manželem, a to ani v případě, že trvale opustil společnou domácnost (srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu SR ze dne 20. 5. 1970, sp. zn. 6 Cz 27/70).

15. Současná právní úprava navázala na dřívější právní úpravu i závěry judikatury a v § 744 o. z. výslovně zakotvila právo bydlení druhého manžela v případě, je-li obydlím manželů dům nebo byt, k němuž má jeden z manželů výhradní právo umožňující v domě nebo bytě bydlet a je-li to jiné právo než závazkové (typicky právo vlastnické). Právo bydlení vznikne druhému z manželů uzavřením manželství, vzniklo-li výhradní právo před jeho uzavřením, nebo vznikem tohoto výhradního práva za trvání manželství. Obydlím manželů je pak místo, kde je vedena jejich rodinná domácnost. Vymezení rodinné domácnosti manželů o. z. neobsahuje, lze však vyjít z definice formulované v souvislosti s výkladem § 743 o. z. komentářovou literaturou, podle níž je rodinnou domácností manželů společenství tvořené manžely, případně dalšími osobami trvale spolu žijícími ve společném obydlí (obydlí manželů) a společně hospodařícími (srov. MELZER, Filip; TĚGL, Petr a kol. Občanský zákoník: velký komentář. Svazek IV, § 655-975 a související společná a přechodná ustanovení. Praha: Leges, 2016, str. 649). Existence rodinné domácnosti v předmětném domě nebo bytě je tak jednou ze základních podmínek vzniku i trvání práva bydlení.

16. V souladu se zásadou zvýšené ochrany rodiny, rodičovství a manželství [§ 3 odst. 2 písm. b) o. z.] upravuje ustanovení § 747 o. z. ochranu právního postavení manžela, který bydlí na základě odvozeného právního titulu tím, že stanoví tomu z manželů, jemuž náleží právo nakládat s domem nebo s bytem, povinnost zdržet se všeho, čímž by svým jednostranným jednáním znemožnil nebo ohrozil bydlení manželů nebo rodiny. Předpokladem ochrany podle tohoto ustanovení je a) právo jednoho z manželů nakládat domem nebo bytem, b) v domě nebo bytě se nachází rodinná domácnost manželů nebo rodiny, c) nezbytná potřeba tohoto domu nebo bytu k bydlení (srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka; WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 414 – 421; MELZER, Filip; TĚGL, Petr a kol. Občanský zákoník: velký komentář. Svazek IV, § 655-975 a související společná a přechodná ustanovení. Praha: Leges, 2016, str. 671 – 680).

Ad a) Právo jednoho z manželů nakládat domem nebo bytem musí být samostatné a nezávislé na druhém manželovi, přičemž může se jednat o právo věcné, typicky vlastnické, nebo i závazkové, např. výpůjčka. Oprávnění nakládat je třeba vykládat široce, tedy jako souhrn všech subjektivních práv k domu či bytu. Podle názoru dovolacího soudu tak pojem nakládat zahrnuje i možnost domáhat se vyklizení domu nebo bytu.

Ad b) Podmínka umístění rodinné domácnosti manželů nebo rodiny znamená, že v domě nebo bytě mají společné obydlí buď oba manželé, případně s dalšími osobami (dětmi), nebo se tam nachází domácnost rodiny, kterou může tvořit i jen jeden manžel, ať již sám či s dalšími osobami (dětmi).

Ad c) Třetí podmínkou je nezbytná potřeba realizovat právo bydlení právě v tomto domě nebo bytě, tedy jinak řečeno ochrana podle tohoto ustanovení se neuplatní v případě, že manžel nebo rodina mohou uspokojit svou potřebu bydlení jiným způsobem, přičemž je třeba zkoumat faktickou možnost bydlení, nepostačuje pouhý právní titul k jiné možnosti bydlení.

17. Opustí-li manžel, který má právo nakládat s domem nebo bytem, v němž se nachází rodinná domácnost, tuto domácnost s úmyslem se do ní nevrátit a neobnovit společné soužití, dojde k jejímu zániku. S ohledem na ochranu práva bydlení upravenou v § 747 odst. 1 o. z. i s přihlédnutím k účelu uvedeného ustanovení, jímž je ochrana nejen bydlení manželů, ale i rodiny, však lze uzavřít, že jsou-li splněny podmínky uvedené v tomto ustanovení právo bydlení druhého manžela vzniklé podle § 744 o. z. tím nezanikne (třebaže dům nebo byt přestanou být obydlím manželů v důsledku zániku rodinné domácnosti), neboť svým jednostranným jednáním se nemůže manžel, který rodinnou domácnost opustil, ochrany bydlení druhého manžela zprostit (srov. obdobně HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka; WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 399 - 404). Jeho žaloba na vyklizení bytu nebo domu proto nemůže být úspěšná s výjimkou případu, kdy dům nebo byt nebude k bydlení druhého manžela nebo rodiny nezbytně třeba, tedy nebude splněna jedna ze shora uvedených podmínek ochrany bydlení podle § 747 odst. 1 o. z.

18. V projednávané věci vzniklo žalované uzavřením manželství ve smyslu § 744 o. z. právo bydlení v domě ve výlučném vlastnictví žalobce, neboť v něm měli účastníci rodinnou domácnost a tím i obydlí. Jestliže se žalobce z domu odstěhoval a opustil rodinnou domácnost, právo bydlení žalované s ohledem na ochranu, jež poskytuje právu bydlení manžela, který bydlí na základě odvozeného právního titulu, a jeho rodině ustanovení § 747 odst. 1 o. z., nezaniklo, ovšem za podmínky, že dům je k jejich bydlení nezbytně třeba.

19. Vzhledem k tomu je závěr odvolacího soudu, že zanikl-li předpoklad pro vznik práva bydlení (rodinná domácnost manželů) jednáním žalobce, došlo tím i k zániku tohoto práva, tedy že opuštěním rodinné domácnosti žalobcem došlo k zániku práva bydlení žalované, nesprávný a jeho rozhodnutí soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci (§ 241a odst. 1 o. s. ř.). Jelikož dovolací soud neshledal podmínky pro jeho změnu (dosavadní výsledky řízení neumožňují o věci rozhodnout), napadené usnesení bez jednání (§ 243a odst. 1 věty první o. s. ř.) zrušil (§ 243e odst. 1 o. s. ř.) a podle § 243e odst. 2 věty první o. s. ř. věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení s tím, že jeho úkolem bude vzhledem k prokázanému vlastnickému právu žalované k dalším nemovitostem posoudit, zda je k bydlení žalované a její rodiny nezbytně třeba dům žalobce, nebo zda mohou uspokojit svou potřebu bydlení jiným způsobem.